

-lock

Ordet *lock* n. är ett urspr. verbalabstraktum, urnord. **lūka* n., bildat på det svaga rotstadiet av verbet urgerm. **lūkan* 'tillstänga'. Det hör samman med en viktig ordgrupp i nordiska språk, alla neutrala *a*-stammar bildade till svagstadiet av starka verb, som *bit*: *bīta*, *brūt*: *brýta*, *löp*: *lópa* etc. (Olson 1916 s. 346 ff., Brink 1979 s. 36). Detta fsv. *lūk*, *lök* uppvisar skiftande betydelser, bl.a. tycks det lokalt kunnat erhålla en terängbetecknande innebörd: 'någonting till- eller instängt'.

I norra Hälsingland förekommer ett appellativ *lock* n. 'inhägnad äga'. Det finns belagt bl.a. från Järvsö sn som 'uppodlad, delvis bebyggd utgård', 'liten täkt (utäga)' och 'avsidet liggande "täkt", utäga' (Brink 1979 s. 35, 1984 s. 97), betydelser som bör vara sekundära utvecklingar från en äldre 'inhägnad äga'. Detta appellativ bör förstås ses i nära sammanhang med det mer bekanta appellativet *lycka* f. 'inhägnad'.

Det är påfallande att detta hälsingska ord *lock* tycks sakna fränder i nordiska språk. Man har att gå till västgermanska språk för att hitta närmare paralleller. Så har i exempelvis feng. funnits ett *loc* n. 'a barrier, an enclosure', 'an enclosed place, enclosure', ett ord som antagits i ett namn som *Lockwood* (Locwode 1275) i Yorkshire, medan en annan parallell påträffas i Nederländerna, i form av ett ornamn *Lok*, som enligt J. de Vries betyder 'een ingesloten stuk land' (se Brink 1979 s. 36). I framförallt norra Hälsingland förekommer detta appellativ *lock* i åtskilliga ägonamn, kanske påfallande frekvent i just socknen Järvsö, men även i flera by- och gård(s)namn (vilka förstås är att förstå som gamla, övertagna ägonamn). Exempel på de förra är *Locket*, en täkt i Ämbarbo, *Locket*, ett änge i Sillerbo, båda i Ljusdals sn, *Locket*, äga i Norrby, Alfta sn, *Locket*, äga i Vängsbo, Ovanåkers sn, *Locken*, åker i Norrbobyn, Norrbo sn, *Locken*, äga i Hov, Arbrå sn. Exempel på by- och gård(s)namn är *Loka*, gd i Alfta sn, *Locken*, gdr i Bogården i Arbrå sn, *Locket*, gd i Svedja i Färila sn, *Lock*, by, *Locks*, kyrkoherdeboställe, *Locken*, gård i Sandvik, *Locken*, gårdar i Gunnarsbo, *Tåslock*, f.d. gård, alla i Ljusdals sn, *Svedjelock*, by och gårdarna *Locks* och *Gammellocks* i Karsjö, *Locken*, gd i Gartsbo, *Lockets*, gd i Bondarv, *Lockets*, gd i Skästra, samtliga i Järvsö sn, *Berglock*, by, *Locket*, gård i Rödmyra, båda i Forsa sn samt *Locket* f.d. gd i Svedja, Mo sn (Brink 1979 s. 35 f., 1984 s. 97).

Kartskiss utvisande den lokala förekomsten av ortnamnelementet *-lock* (Hälsingland).

Påfallande är att de byar som bär namn på *-lock* aldrig har centrala lägen i socknarna. Dessutom finner man att de gårdar, och även ägor, som innehåller detta ord ofta påträffas i de något mera perifert liggande byarna i socknen. Detta har väl sin naturliga förklaring i att ett *lock* sannolikt oftast avsåg nyupptagna ägor, dvs. ett slags vretar, som man varit tvungen att inhägna; detta till skillnad från *lycka*, som ofta avsåg en smärre inhägnad – för hästar, kor, får eller getter – i centralt läge i närheten av fähuset. Elementet *-lock* kan således knappast dateras, men bynamnen bör förstås vara unga, från medeltiden eller senare.

Huruvida *-lock* även förekommer i ortnamn utanför Hälsingland är tills vidare obekant. Exempel på sådana är ej kända av mig, trots företagna undersökningar.

Litteratur

Brevner, Erik. 1942. *Sydöstra Närke:s sjönamn*.

Brink, Stefan. 1979. Bodlanden i Järvsö socken. *Uppsalastudier i namnforskning*. (Ortnamn och samhälle 5.)

—. 1984. *Ortnamn i Hälsingland*.

Stefan Brink
(1991; granskad 2004)